
Gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse uuringu tulemused

November - Detsember 2007

www.saarpoll.ee

SISUKORD

1. UURINGU PÕHIJÄRELDUSED	3
2. UURINGU METOODIKA	6
Uuringu valim	6
3. UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS	7
3.1. Respondentide üldkirjeldus	7
3.2. Koolinoorte õigusteadvusega seotud üldküsimused	8
3.2.1. Hinnangud Eesti riigi institutsioonidele	8
3.2.2. Hinnangud Eesti kohtusüsteemile	10
3.3. Koolinoorte hinnangud seoses koolis omandatavate õiguslaste teadmistega	13
3.3.1. Õigusõpetus: kas osa ühiskonnaõpetusest või eraldi õppeaine	13
3.3.2. Õiguslased teadmised ja selle kasulikkus	15
3.3.3. Isiklik kokkupuude õigus- ja kohtusüsteemiga	18
3.4. Koolinoorte õiguslased teadmised	20
3.4.1. Teadmised oma põhiõigustest, -vabadustest ja -kohustustest	20
3.4.2. Teadmised oma põhiõiguste, -vabaduste ja -kohustuste piirangutest	23
4. Kokkuvõte	27
Lisa 1. ankeet	
Lisa 2. tabelid	

1. UURINGU PÕHIJÄRELDUSED

* 5. – 19. novembril 2007.a. viidi läbi küsitlus, mis käsitles Eesti 10.-12. klasside gümnaasiumiõpilaste õigusteadvust. Valim koosnes 507-st respondendist. Tegu on üle-Eestilise uuringuga.

* **Koolinoored usaldavad kohut kui institutsiooni.** Kui lähtuda demokraatliku riigi kolme võimu põhimõttest, siis Eesti koolinoored usaldavad kohtuvõimu (77%) enam kui seadusandlikku ja täidesaatvat võimu (vastavalt 52% ja 65%). Eestlastest koolinoored (80%) usaldavad kohut enam kui muu-keelsed koolinoored (69%). Kui lähtuda Eesti Vabariigi Põhiseaduse üldsätetes sätestatud institutsioonidest (PS § 4), siis koolinoored usaldavad kõige enam presidenti (79%) ja kohtusüsteemi (77%). Samas koolinoorte usaldus kohtu vastu ja nende informeeritus kohtu tegevusest on pöördvõrdelises sõltuvuses.

* **Kohtupidamine Eestis seostub omadussõnadega 'kallis' (85%), 'aeglane' (80%) ja 'keeruline' (73%),** aga ka 'õiglane' (62%) ja 'usaldusväärne' (59%). Samas, üle kolmandiku muu-keelsetest koolinoortest ei seosta kohtupidamist sõnaga 'usaldusväärne' (41%).

* **Eesti kohtunik seostub eelkõige omadussõnaga 'haritus' (92%)** ning siis sõnadega 'õiglane' (68%), 'erapooletu' (59%) ja 'usaldusväärne' (59%).

* Koolinoorte õigusteadvuses **Eesti kohtunik ei seostu negatiivsete** või mõnd sarnast alatoonni omavate **omadussõnadega** (näiteks, 'korrumpeerunud', 'elukauge' või 'ükskõikne').

* **Kohtuotsus peab tuginema seadusel (49%) ja õiglusel (41%)** ning siis väärtustel (9%). Kui osundatut vaadelda kontekstis asjaoluga, et koolinoorte usaldus seadusandja osas on kolmest võimust kõige madalam (52%) ja et õigusteadvuse kujundamisel teisel kohal on seadused (63%) ning et ankeedi küsimustikus ja respondentide vastustes ei esinenud termineid 'õigusriik' või 'võimude lahusus' või 'tasakaalustatuse põhimõte', siis võiks teha kaugema järelduse: koolinoorte hinnangul peegeldub kohtuotsuses nii kohtuvõimu osaline sõltuvus (seaduse alusel s.o. seadusandjat tõlgendav) kui sõltumatus (vajadusel seadusandjat täiendav õigluse ja väärtustega ning tasakaalustav, lähtuvalt PS üldsätetes § 3 ja § 4 sätestatust).

* **Suhtumist Eesti kohtusse kujundab enam ajakirjandus (75%),** siis seadused (63%) ja televisiooni sarifilmid (60%) ning vähem sõbrad (53%), kool (52%) ja pere (45%).

Kui suhtumise muutumist positiivsema suunas suudab tekitada kool (63%) ja seadused (59%) ning pereliikmed (45%), siis negatiivsema suunas suudab seda ajakirjandus (56%) ning televisiooni sarifilmid (44%), mängufilmid (42%) ja sõbrad (41%).

* **Õigusteadvuses toimub mõningane muutus 11. klassis**, kus koolinoored seostavad kohtupidamist ja Eesti kohtunikke omadussõnadega 'õiglane', 'usaldusväärne', 'haritud' ja 'erapooletus' enam ning sõnaga 'elukaugus' vähem kui 10. ja 12. klasside koolinoored. Koolinoorte ekskursioone kohtusse toimus 11. klassis enam (38-l korral) kui 10. ja 12. klassides (vastavalt 15-l ja 12-l korral). Küsitlus ei seadnud eesmärgiks tuvastada, mis oli 11. klassi noorte õigusteadvuses tekkinud muutuse liikumapanev tegur: kas see oli koolisisene (muutusele õppekavas järgnes esinejate kutsumine kooli ja õpilaste saatmine ekskursioonile) või kooliväline (õigus- ja kohtusüsteem pidas ise vajalikuks pöörata koolinoorte õigusteadvuse kujunemisele enam tähelepanu, eriti peale nn aprillisündmusi).

* Isegi kui koolinoorte hinnangul **peaks** õiguslaste teadmiste omandamine **andma** neile eelkõige teadmisi, kuidas olla valmis (42%) või kuidas **kaitsta oma õiguseid** (10%), siis vajadus saada teadmisi, **millised need õigused on** mida soovitakse kaitsta, oli madalam (vastavalt 8%). Ilmselt on koolinoorte õigusteadvust mõjutanud vahetu kontakt õigus- ja kohtusüsteemi töötajatega. Näiteks, 139 respondenti märkisid esinejana koolis politseid (80 isikut ehk 58%). Teisi isikuid (kohtunik – 4 isikut ehk 3%, advokaat – 8 isikut ehk 6% ja prokurör – 2 isikut ehk 1%) märgiti oluliselt vähem. Näiteks, 122 respondenti märkisid ekskursioonide sihtkohtadena peamiselt täidesaatvat võimu (76 korda politseis ehk 64%) ja kohtuvõimu (50 korda kohtus ehk 41%).

* **Koolinoori huvitaks õigussüsteemist esineja korral kõige enam kohtunik** (87-l korral ehk 17%) ning jurist (67-l korral ehk 13%), advokaat (63-l korral ehk 12%) õiguskantsler (40-l korral ehk 8%). Politseitöötaja oli 6-s (25-l korral ehk 5%).

* Huvitav, et **koolinoorte õigusteadvuses õigusriigiga seostuvaltel põhiõigustel on kõige marginaalsem osa**, näiteks, õigus kohtule, õigus õiglasele õigusemõistmisele, õigus eraomandile, õigus eraelule, õigus vabale eneseteostusele, õigus kuuluda liitudesse ja ühingutesse, õigus võrdsele kohtlemisele, jt. (iga õigus eraldi 1-2%). Koolinoorte õigusteadvuses domineerib õigus tasuta üldharidusele (44%) ning õigus elule (27%).

* Koolinoorte õigusteadvuses on **põhivabadustes esikohal sõnavabadus** (48%), sealjuures kasvavalt (10. klass – 39%, 11. klass – 50%, 12. klass – 55%).

Sellele järgnes usuvabadus (18%) ja liikumise vabadus (10%). Kolm koolinoort (1%) märkisid ka assotsieerumisvabaduse („erakonda kuulumise“ vabadus).

* Koolinoorte õigusteadvuses on **põhikohustustest esikohal kohustus austada ja järgida Eesti seadusi sh põhiseadust** (37%) ja kohustus õppida (35%). Samas madalal kohal on selline põhikohustus nagu kaitseväes teenimine (4% sh 10. klass – 2%, 11. klass – 5%, 12. klass – 4%; sh noormehed – 6% ja neiid 2%). Õigusteadvuse kasv esineb kohustuses maksta makse (5% sh 10. klass – 2%, 11. klass – 5%, 12. klass – 8%).

* **Koolinoorte õigusteadvuses puudub seos õiguse ja keskkonna vahel.** Vastajad mitte kordagi ei seostanud oma põhiõiguseid, -vabadusi ja -kohutusi looduskeskkonnaga, isegi kui põhiseaduses on eraldi artiklina sätestatud elu- ja looduskeskkonna säästmise kohustus (PS § 53) või et ajakirjandus on seda käsitlenud (näiteks, kliima soojenemise seos õiguse, eelkõige rahvusvahelise õigusega; Euroopa Liidus kehtivad saastekvoodid jm).

* Koolinoored on oma **õigusalased teadmised omandanud ühiskonnaõpetuses** (94%), aga ka ajaloo (39%) ning emakeele ja kirjanduse (10%) ja õigusõpetuse tundides (9%). Koolinoorte hinnangud jagunesid võrdselt, kas õigusalaseid teadmisi peaks õpetama ühiskonnaõpetuse osana (48%) või eraldi (48%).

2. UURINGU METOODIKA

Ajavahemikul 5. - 19. november 2007. a. viis sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll läbi Eesti gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse alase küsitluse. Tegu oli üleriigilise küsitlusega, kus suulise intervjuu vormis küsitleti noori vanuses 15 - 19.

Uuringu valim

Käesoleva uuringu valim koosnes 507-st respondentist üle kogu Eesti, kellest 255 olid naissoost ja 252 meessoost. Mudeli sotsiaal-demograafiliste tunnuste koostamisel on kasutatud Haridusministeeriumi andmestikku.

Respondentide valikuks kasutati kvoodi meetodit. Kvootide tunnused olid järgmised: klass, piirkond, sugu, vanus, rahvus, emakeel.

3. UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS

3.1. Respondentide üldkirjeldus

Uuringus osalenud respondentidest moodustavad 74% eestlased, teisest rahvusest vastajate osakaal on 26%. 507-st vastajast 50% moodustavad naised ja 50% mehed. 26% vastajatest on vanusevahemikus 15-26 aastat. 17. aastased isikud moodustavad 36% respondentidest, vanusevahemikus 18-20 aastat on 39% respondentidest. (vt. Tabel 1)

Üle kolmandiku (40%) küsitlusele vastanutest elab Põhja-Eestis. Lääne-Eestis elab 13% respondentidest, Kesk-Eestis 7% vastajatest. Kirde-Eesti vastajate osakaal on 11%, ning Lõuna-Eestis elab 29% respondentidest.

Tabel 1. Respondentide sotsiaal-demograafilised tunnused

		Saadud
		%
<i>Sugu</i>	Mehed	50%
	Naised	50%
	<i>Kokku</i>	<i>100%</i>
<i>Rahvus</i>	Eestlane	74%
	Muu-keelne	26%
	<i>Kokku</i>	<i>100%</i>
<i>Vanus</i>	15-16 a.	25%
	17 a.	36%
	18 ja vanem	39%
	<i>Kokku</i>	<i>100%</i>
<i>Elukoht</i>	Põhja-Eesti	39%
	Lääne-Eesti	13%
	Kesk-Eesti	7%
	Kirde-Eesti	11%
	Lõuna-Eesti	30%
	<i>Kokku</i>	<i>100%</i>
<i>Klass</i>	10. klass	33%
	11. klass	34%
	12. klass	33%
	<i>Kokku</i>	<i>100%</i>

3.2. Koolinoorte õigusteadvusega seotud üldküsimused

3.2.1. Hinnangud Eesti riigi institutsioonidele

Institutsioonid ja usaldus

Koolinoorte õigusteadvuse selgitamisel on oluline teada nende üldteadmisi, eelkõige Eesti riigi institutsioonide osas.

Küsimus. Kuivõrd Sa usaldad järgmisi Eesti riigi institutsioone?

Koolinoorte usaldavad enam kaitseväge (80%) ja presidenti (79%) ning kohut (77%) ja õiguskantslerit (73%). Madalam on usaldus Riigikogu ja Valitsuse suhtes (vastavalt 52% ja 65%). (vt. Tabel 1.)

Tabel 1. Usaldus Eesti riigi institutsioonide suhtes

	Usaldan %	Ei usalda %	Raske öelda %	Kokku
Kaitseväge	80	12	8	100%
President	79	17	4	100%
Kohus	77	17	6	100%
Õiguskantsler	73	14	13	100%
Politsei	71	27	2	100%
Prokuratuur	68	18	15	100%
Valitsus	65	28	7	100%
Riigikogu	52	42	6	100%

Vaadeldes skaalal '+100=usaldan/-100=ei usalda' (keskmine), siis koolinoored usaldavad enam kaitseväge (74%), õiguskantslerit (68%) ning presidenti ja kohut (vastavalt 64% ja 64%) (Tabel 1A).

Tabel 1A. Usaldus Eesti riigi institutsioonide vastu
(keskmine skaalal '+100=usaldan/-100=ei usalda')

	Kõik vastajad
Kaitseväge	74
Õiguskantsler	68
President	64
Kohus	64
Prokuratuur	59
Politsei	45
Valitsus	39
Riigikogu	10

Informeeritus institutsioonidest

Saamaks teada, kas koolinoorte usaldus Eesti riigi institutsioonide suhtes tugineb nende informeeritusel, küsiti järgmist.

Küsimus. Kui hästi oled Sa informeeritud järgmiste Eesti institutsioonide tegevusest ja tööülesannetest?

Koolinoorte hinnangul on nad hästi informeeritud politsei (74%) tegevusest, aga ka presidendi (65%), Riigikogu (61%) ja Valitsuse (60%) tegemistest. Informeeritus kohtust on 6-l kohal (46%). (Tabel 2.)

Tabel 2. Informeeritus institutsioonide tegevusest

	Hästi	Halvasti	Raske öelda	Kokku
Politsei	74	24	2	100%
President	65	33	2	100%
Riigikogu	61	37	2	100%
Valitsus	60	37	3	100%
Kaitsevägi	52	42	6	100%
Kohus	46	50	4	100%
Õiguskantsler	29	59	11	100%
Prokuratuur	27	62	11	100%

Vaadeldes skaalal '+100=hästi/-100=halvasti' (keskmine), siis koolinoorte hinnangul on nad enam informeeritud politseist. (Tabel 2A). Informeeritus kohtust on madal.

Tabel 2A. . Informeeritus institutsioonide tegevusest
(keskmine skaalal '+100=hästi/-100=halvasti')

	Kõik vastajad
Politsei	52
President	33
Riigikogu	25
Valitsus	24
Kaitsevägi	10
Kohus	-5
Õiguskantsler	-34
Prokuratuur	-39

3.2.2. Hinnangud Eesti kohtusüsteemile

Kohtupidamine Eestis

Saamaks teada, millega kohtupidamine Eestis seostub koolinoortel, küsiti järgmist.

Küsimus: Kuivõrd järgmised omadussõnad seostuvad Sulle kohtupidamisega Eestis?

Seose sõnaga 'kallis' tõi välja 85% kõikidest vastajatest. Sellele järgnes seos sõnaga 'aeglane' (80%) ja 'keeruline' (73%) ning siis kohtupidamise sisu iseloomustavad sõnad 'õiglane' ja 'usaldusväärne' (vastavalt 62% ja 59%). (Tabel 3.)

Tabel 3. Kohtupidamisega Eestis seostuvad omadussõnad

	Seostub %	Ei seostu %	Raske öelda	Kokku
Kallis	85	9	6	100%
Aeglane	80	14	6	100%
Keeruline	73	18	9	100%
Bürokratlik	65	20	15	100%
Õiglane	62	30	8	100%
Usaldusväärne	59	31	10	100%
Konservatiivne	52	26	23	100%
Efekttiivne	42	41	17	100%
Paindlik	41	48	11	100%
Inimsõbralik	40	44	17	100%

Vaadeldes skaalal '+100=seostub/-100=ei seostu' (keskmine), siis koolinoorte arvates kohtupidamine Eestis seostub enam sõnaga 'kallis'. (Tabel 3A).

Tabel 3A. Kohtupidamisega Eestis seostuvad omadussõnad (keskmine skaalal '+100=seostub/-100=ei seostu')

	Kõik vastajad
Kallis	81
Aeglane	70
Keeruline	61
Bürokratlik	52
Õiglane	35
Konservatiivne	33
Usaldusväärne	31
Efekttiivne	1
Inimsõbralik	-4
Paindlik	-8

Eesti kohtunik

Saamaks teada, millega Eesti kohtunik seostub koolinoortel, küsiti järgmist.

Küsimus. Kuivõrd järgmised omadussõnad seostuvad Sulle Eesti kohtunikega?

Koolinoorte õigusteadvuses Eesti kohtunik seondub eelkõige positiivsete ja mitte negatiivsete sõnadega.

Seose sõnaga 'haritud' tõstis esile 92% kõikidest vastajatest. See domineerib kõikide teiste sõna-seoste ees, näiteks, 'õiglane' ja 'erapooletu' (vastavalt 68% ja 59%). (Tabel 4.)

Tabel 4. Eesti kohtunikuga seostuvad omadussõnad

	Seostub %	Ei seostu %	Raske öelda	Kokku
Haritud	92	3	5	100%
Õiglane	68	21	11	100%
Erapooletu	59	27	14	100%
Usaldusväärne	59	25	16	100%
Konservatiivne	56	26	19	100%
Inimlik	51	34	15	100%
Ülemakstud	49	35	16	100%
Elukauge	35	49	16	100%
Korrumpeerunud	32	44	24	100%
Ükskõikne	29	56	14	100%

Vaadeldes skaalal '+100=seostub/-100=ei seostu' (keskmine), siis koolinoorte arvates Eesti kohtunik seostub kõige enam sõnaga 'haritud' ning 'õiglane' ja 'usaldusväärne' ning mitte sõnadega 'korrumpeerunud', 'elukauge' või 'ükskõikne'. (Tabel 4A).

Tabel 4A. Eesti kohtunikuga seostuvad omadussõnad (keskmine skaalal '+100=seostub/-100=ei seostu')

	Kõik vastajad
Haritud	93
Õiglane	53
Usaldusväärne	40
Konservatiivne	37
Erapooletu	37
Inimlik	21
Ülemakstud	16
Korrumpeerunud	-16
Elukauge	-16
Ükskõikne	-31

Eesti kohtusse suhtumise kujundamine

Koolinoorte õigusteadvuse kujundamisel omavad mõju erinevad allikad.

Küsimus. Kui suurel määral on järgnevad infokanalid ja -allikad kujundanud Sinu suhtumist kohtusse Eestis?

75%, enamus kõikidest vastajatest väidab, et peamiseks suhtumise kujundajaks on ajakirjandus. Sellele järgnevad seadused (63%), televisiooni sarifilmid (60%) ning sõbrad-tuttavad (53%) ja kool (52%). (vt. Tabel 5).

Tabel 5. Kohtusse Eestis suhtumise kujundamise infokanalid ja -allikad

	Kujundab %	Ei kujunda %	Raske öelda %	Kokku
Ajakirjandus	75	24	1	100%
Seadused	63	34	3	100%
Televisioon (sarifilmid)	60	38	2	100%
Sõbrad, tuttavad	53	47		100%
Kool	52	46	2	100%
Pereliikmed	45	52	2	100%
Mängufilmid	44	52	4	100%
Raamatud	42	56	2	100%
Isiklik kontakt	34	59	7	100%

Vaadeldes skaalal '+100=väga suurel määral/-100=üldse mitte' (keskmine), siis koolinoorte arvates suhtumist Eesti kohtusse kujundab kõige enam ajakirjandus ja kõige vähem isiklik kontakt. (Tabel 5A).

Tabel 5A. Kohtusse Eestis suhtumise kujundamise infokanalid ja -allikad (keskmine skaalal '+100=väga suurel määral/-100=üldse mitte')

	Kõik vastajad
Ajakirjandus	52
Seadused	29
Televisioon (sarifilmid)	22
Kool	6
Sõbrad, tuttavad	6
Pereliikmed	-7
Mängufilmid	-9
Raamatud	-15
Isiklik kontakt	-27

Eesti kohtusse suhtumise muutmine

Küsimus. Kuidas on need infokanalid ja -allikad muutnud Teie suhtumist kohtusse Eestis?

63%, enamus kõikidest vastajatest peab peamiseks Eesti kohtusse suhtumise muutjaks kooli ning siis seaduseid (59%). (Tabel 6.)

Tabel 6. Eesti kohtusse suhtumist muutnud infokanalid ja -allikad

	Positiivsemaks %	Negatiivsemaks %	Raske öelda %	Kokku
Kool	63	15	22	100%
Seadused	59	24	17	100%
Raamatud	48	23	29	100%
Pereliikmed	45	27	28	100%
Televisioon (sarifilmid)	39	44	17	100%
Sõbrad, tuttavad	37	41	22	100%
Mängufilmid	35	41	24	100%
Ajakirjandus	32	56	12	100%
Isiklik kontakt	29	25	46	100%

Vaadeldes skaalal '+100=positiivsemaks/-100=negatiivsemaks' (keskmine), siis koolinoorte arvates suhtumist Eesti kohtusse on kõige enam muutnud kool, alles siis seadused, raamatud ja pereliikmed ning kõige vähem ajakirjandus. (Tabel 6A).

Tabel 6A. Eesti kohtusse suhtumist muutnud infokanalid ja -allikad (keskmine skaalal '+100=positiivsemaks/-100=negatiivsemaks')

Kool	62
Seadused	42
Raamatud	36
Pereliikmed	25
Isiklik kontakt	9
Sõbrad, tuttavad	-5
Televisioon (sarifilmid)	-6
Mängufilmid	-8
Ajakirjandus	-27

Kohtuotsuse alus

Küsimus. Millele nendest peaks Sinu arvates kohtuotsus eelkõige rajatud olema? Järjestage palun kaardil olevad olulisuse järjekorras.

49% vastajate hinnangul kohtuotsus peab tuginema eelkõige seadusel (õigus). 41% arvates, peab kohtuotsus tuginema õiglusel (41%). Väärtustele rajatud kohtuotsust pooldas 9% vastajatest. (Tabel 7.)

Tabel 7. Kohtuotsuse alus

	%
Seadus	49
Õigus	41
Väärtused	9
Kokku	100%

3.3. Koolinoorte hinnangud seoses koolis omandatavate õiguslaste teadmistega

3.3.1. Õigusõpetus: kas osa ühiskonnaõpetusest või eraldi õppeaine

Küsimus. Kas Sinu arvates õigusõpetus koolis, s.t. õpetus õigus- ja kohtusüsteemi kohta, peaks olema ... ?

48% kõikidest respondentidest hinnangul peaks õigusõpetus olema ühiskonnaõpetuse osa. (vt. Tabel 8.) Sama suur osa vastajatest peab õigeks, et õigusõpetus oleks ühiskonnaõpetusest eraldi, sh 24% pooldas õiguse õpetamist eraldi õppeainena ja 24% valikainena.

Tabel 8. Õigusõpetus: kas osa mõnest aimest või eraldi aine

	%
Ühiskonnaõpetuse osa	48
Eraldi õppeaine	24
Valikaine	24
Seda pole üldse tarvis õpetada	3
Raske öelda	1
Kokku	100%

62%, enamus kõikidest vastajatest arvas, et õigust peaks koolis õpetama senisest rohkem. (vt. Tabel 9) Samas 30% respondentidest arvas, et sama palju kui praegu. Ainult 3% pidas õigeks senisest vähem õpetamist.

Tabel 9. Õiguse õpetamise sagedus

	%
Senisest rohkem	62
Sama palju kui praegu	30
Senisest vähem	3
Raske öelda	5
Kokku	100%

Õigusõpetus tänases koolis

Isegi kui koolinoortel on erinev arvamus, kas õpetada õigusõpetust mingi aine osana või eraldi ainenä, oli oluline selgitada, kui paljudele koolinoortele juba õpetatakse õigusõpetust eraldi ainenä.

Küsimus. Kas teie koolis õpetatakse õigusõpetust või mõnd muud samateemalist ainet eraldi õppeainena?

27% kõikidest vastajatest väitis, et nende koolis õpetatakse õigusõpetust eraldi ainenä. (vt. Tabel 10.)

Tabel 10. Kas õigusõpetust õpetatakse koolis eraldi aienena?

	%
Ei	64
Jah	27
Raske öelda	9
Kokku	100%

Selgitamaks, milliste ainete kaudu toimub koolides õiguslaste teadmiste omandamine, küsiti järgmist.

Küsimus. Milliste õppeainete kaudu oled omandanud õiguslaste teadmisi ning teadmisi kohtusüsteemi kohta?

94% vastajate arvates toimub õiguslaste teadmiste omandamine peamiselt ühiskonnaõpetuse ja 39% arvates ajaloo baasil. (vt. Tabel 11.) Enam-vähem võrdselt on märgitud, kas emakeelt ja kirjandust või õigusõpetust (vastavalt 10% ja 9%).

Tabel 11. Õiguslaste teadmiste omandamine erinevates ainetes

	%
Ühiskonnaõpetus	94
Ajalugu	39
Emakeel ja kirjandus	10
Õigusõpetus	9
Muu õppeaine	2
Raske öelda	2

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

3.3.2. Õiguslaste teadmised ja selle kasulikkus

Et saada teada, kui võrd palju koolis seni omandatud õiguslaste teadmistest seonduv koolinoortel kasulikkusega konkreetselt, küsiti järgmist.

Küsimus. Kas pead õiguslaste teadmisi, mis oled seni koolis omandanud, piisavateks, et lihtsamates elusituatsioonides toime tulla?

Huvitav on, et kõikidest vastajatest pea-aegu pooled (48%) hindasid seni koolis omandatud teadmisi piisavateks ja sama palju arvas, et nad ei ole piisavad (48%).

Tabel 12. Koolist omandatud õiguslaste teadmiste kasulikkus

	%
Jah	48
Ei	48
Raske öelda	4
Kokku	100%

Selgitamaks kooliväliste allikate kaudu omandatud õiguslaste teadmiste kasulikkust konkreetselt, küsiti järgmist.

Küsimus. Kas pead õiguslaseid teadmisi, mis oled seni omandanud muudest kanalitest, näiteks meedia, sõbrad, pereliikmed, seadused jne, piisavateks, et lihtsamates elusituatsioonides toime tulla?

55% vastajatest ei pea koolivälisest allikatest omandatud õiguslaseid teadmisi piisavateks, et neile tuginedes lihtsamates elusituatsioonides toime tulla. (vt. Tabel 13.)

Tabel 13. Muudest allikatest omandatud õiguslaste teadmiste kasulikkus

	%
Ei	55
Jah	41
Raske öelda	4
Kokku	100%

Et selgitada, kas koolinoored näevad õiguslaste teadmiste omandamise juures kasulikkust, küsiti järgmist.

Küsimus. Kuidas hindad õigusõpetuse kasulikkust iseenda jaoks? See on Sinu jaoks...?

92%, peaaegu kõik koolinoored hindavad õigusõpetust iseenda jaoks kasulikuks. (vt. Tabel 14). Üksnes 6% kõikidest vastajatest peab õigusõpetust iseenda jaoks kasutuks.

Tabel 14. Õigusõpetuse kasulikkus iseenda jaoks

	%
Kasulik	92
Kasutu	6
Raske öelda	2
Kokku	100%

Õigusõpetuse kasulikkus

Selgitamaks, milliseid hinnanguid koolinoored ise seostavad õigusõpetusega, esitati neile vastav küsimus koos 8 väitega.

Küsimus. Mida järgnevatest annab Sinule õiguse õpetamine koolis eraldi aina või muu õppeaine osana?

Koolinoorte vastustes domineerisid enam väited, mis olid seotud nende enda isikuga (õigused ja kohustused ning nende piirangud) kui ümbritsevaga (ühiskondlike protsesside mõistmine või valmisolek oma õiguste kaitseks välja astuda). Teisiti,

Koolinoored toetasid kõige enam väidet et õigusõpetuse õpetamine annab neile teadmisi, millised on nende õigused (97%). Teisel kohale jäi väide et õigusõpetus õpetab tundma nende kui ühiskonnaliikmete kohustusi (94%).

Huvitav, et gümnaasiumiõpilastele esitatud väidete osas kõige väiksem toetus sai osaks väitele õigusõpetuse mõjust käitumisele, eelkõige kui käitumise parandaja.

Tabel 15. Mida annab õiguse õpetamine koolis?

	Jah	Ei	Raske öelda	Kokku
Annab mulle teadmisi, millised on minu õigused	97	3		100%
Õpetab tundma minu, kui ühiskonnaliikme, kohustusi	94	4	2	100%
Annab mulle teadmisi, millised piirangud on riik minuvanuseliste suhtes kehtestanud, näiteks abiellumisel, alkoholi ja suitsu ostmisel jm.	93	6	1	100%
Õpetab oma õiguste eest seisma	91	7	2	100%
Annab alusteadmised ühiskondlike protsesside mõistmiseks	88	10	2	100%
Annab valmisoleku oma õiguste kaitseks välja astuda	84	14	2	100%
Õpetab, kuidas igapäevastes situatsioonides korrektselt toime tulla	70	26	4	100%
Parandab käitumist	49	41	10	100%

Kui eelnev küsimus oli seotud hinnanguga mida õigusõpetamine **annab**, siis järgmine küsimus oli enam täpsustav – mida **peaks andma**.

Küsimus. Mida peaks õiguse õpetamine koolis noortele andma? Palun nimetage olulisuse järjekorras 1-st 3-ni, kus 1-kõige olulisem, 2- teisena oluline ja 3-kolmandana oluline?

Koolinoored toetasid kõige enam väidet, mis oli seotud oma õiguste eest seismisega (42%). (vt. Tabel 16.) Sellega seonduvat väidet, valmisolekust oma õiguste kaitseks väljaastumisest, toetati ka (10%).

Huvitav, et eeltoodu kontekstis peeti teadmiste saamise vajadust, millised on nende õigused ja kohustused, vähem oluliseks (vastavalt 16% ja 11%). Samuti peeti vähem oluliseks saadud teadmiste kasutamist igapäevases elus (7%) või piirangute teadmisel, mida riik on nende vanuste suhtes kehtestanud (7%).

Tabel 16. Mida peaks õiguse õpetamine koolis andma?

	Kõige olulisem %	Teine olulisuse järjekorras %	Kolmas olulisuse järjekorras %
Õpetab oma õiguste eest seisma	42	19	10
Annab teadmisi, millised on minuvanuselise isiku õigused	16	15	16
Annab alusteadmisi ühiskondlike protsesside mõistmiseks	12	15	16
Õpetab tundma noore, kui ühiskonnaliikme, kohustusi	11	13	14
Annab valmisoleku oma õiguste kaitseks välja astuda	10	17	10
Õpetab, kuidas igapäevastes situatsioonides korrektselt toime tulla	7	10	12
Annab teadmisi, millised piirangud on riik minuvanuselise suhtes kehtestanud, näiteks, abiellumine, alkoholi ja suitsu ostmine	7	7	14
Parandab käitumist	1	4	8

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

3.3.3. Isiklik kokkupuude õigus- ja kohtusüsteemiga

Võib eeldada, et koolnoore isiklik kokkupuude õigus- ja kohtusüsteemiga s.o. tema töötajatega avaldab mõju tema õigusteadvuse kujunemisele. Et teada koolinoorte isiklikku kontakti nende töötajatega, küsiti järgmist.

Küsimus. Kas oled oma klassiga või muul moel käinud ekskursioonil mõnes õiguskaitseasutuses, täpsemini prokuratuuris, politseis, kohtus, õiguskantsleri juures või mujal?

76%, enamus kooliõpilasi ei olnud käinud ekskursioonil s.o. **väljaspool kooli** toimunud üritusel. 24% kõikidest vastajatest vastas jaatavalt. (vt. Tabel 17.)

Tabel 17. Ekskursioonide toimumine õiguskaitseasutustesse

	%
Ei	76
Jah	24
Kokku	100%

Kohad, mida külastati, on (vastasid need, kes vastasid 'jah'): 76-l korral nimetati politseid (64%) ja 50-l korral kohut (41%). (vt. Tabel 18):

Tabel 18. Ekskursioonide sihtkohad

	Arv	%
Politsei	76	64
Kohus	50	41
Vangla	8	7
Prokuratuur	5	4
Juriidilised kontorid	1	1
Õiguskantsler	1	1
Raske öelda	7	6

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Et teada saada õigus- ja kohtusüsteemi töötajate kontaktidest koolis s.o. **koolisisene üritus**, küsiti järgmist.

Küsimus. Kas keegi õigussüsteemist, näiteks jurist, advokaat, kohtunik, prokurör, õigusspetsialist jne, on esinenud teie klassis/koolis lektorina ettekandega?

73%, enamus kõikidest vastajatest väitsid, et mitte keegi õigussüsteemi töötajatest pole nende koolis või klassis esinenud loenguga. (vt. Tabel 19). 27% vastajatest vastas et on esinenud.

Tabel 19. Õigussüsteemi töötaja esinemine koolis

	%
Ei	73
Jah	27
Kokku	100%

Koolinoorte väitel (vastasid need, kes vastasid 'jah') külastasid nende kooli politseitöötajad (80-l korral ehk 58%), aga ka advokaadid (8-l korral ehk 6%), juristid (5-l korral ehk 3%), kohtunikud (4-l korral ehk 3%) ja uurijad (4-l korral ehk 3%). (vt. Tabel 20.) 33-l korral (24%) koolinoored, kas ei mäletanud või neil oli raske öelda, kes kooli külastas.

Tabel 20. Õigussüsteemi erinevate töötajate esinemine koolis

	Arv	%
Politseitöötaja	80	58
Advokaat	8	6
Jurist	5	3
Kohtunik	4	3
Uurija	4	3
Prokurör	2	1
Vanglatöötaja	1	1
Raske öelda	33	24

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Koolinoorte huvi

Koolinoorte konkreetse huvi selgitamiseks, küsiti järgmist.

Küsimus. Milline esineja / lektor õigussüsteemist huvitaks Sind kõige rohkem?

Koolinoored olid kõige rohkem huvitatud et esinejaks õigussüsteemist oleks kohtunik (81-l korral ehk 16%), siis jurist (67-l korral ehk 13%) ja advokaat (63-l korral ehk 12%) ning õiguskantsler (40-l korral ehk 8%). (vt. Tabel 21.)

Tabel 21. Keda soovitakse kõige rohkem esinejaks?

	Arv	%
Kohtunik	81	16
Jurist	67	13
Advokaat	63	12
Õiguskantsler	40	8
Prokurör	31	6
Politsei	25	5
Spetsialist inimõiguste alal	20	4
Riigikohtu kohtunik	6	1
President	5	1
Riigikogu õiguskomisjoni liige	4	1
Teised isikud	20	4
Raske öelda	145	29
Kokku	507	100%

3.4. Koolinoorte õiguselased teadmised

3.4.1. Teadmised oma põhiõigustest, -vabadustest ja -kohustustest

Enne kui saada ülevaade koolinoorte teadmistest oma põhiõiguste, -vabaduste ja -kohustuste osas, uuriti nende enda hinnangut oma teadmistest **põhiseaduse** osas.

Küsimus. Kui palju Sa tunnend Eesti põhiseadust?

57%, enamus kõikidest vastajatest väidab, et tunneb üldjoontes Eesti põhiseaduse vaimu, kuid mitte täpselt. (vt. Tabel 22.) Teine, väiksem grupp koolinoori (34%) väidab, et tunneb Eesti põhiseadust väga napilt, teades vaid mõnda üldisemat punkti. Üksnes väike grupp koolinoori väidab, et ta ei tunne seda üldse (4%) või et ta tunneb Eesti põhiseadust põhjalikult (3%).

Tabel 22. Eesti põhiseaduse tundmine

	%
Tunnen üldjoontes selle sisu ja vaimu, kuid mitte täpselt	57
Väga napilt, tean vaid mõnda üldisemat punkti	34
Ei tunne üldse	4
Tunnen põhjalikult	3
Raske öelda	2
Kokku	100%

Eesti põhiseaduse tundmine eeldab oma õiguste, vabaduste ja kohustuste teadmist. Selleks küsiti järgmist.

Küsimus. Nimeta millised on Sinu põhiõigused

Põhiõigustest domineerib koolinoorte õigusteadvuses õigus haridusele s.o. tasuta üldharidus (44%) ning õigus elule (27%). Sellele järgneb õigus tervishoiule (11%), tööle (11%) ja turvalisusele (10%), aga ka õigus sõnavabadusele (6%) ja õigus hääletada (5%). (vt. Tabel 23.a.)

Huvitav, et koolinoorte õigusteadvuses õigusriigiga seostuvatel **põhiõigustel** on kõige marginaalsem osa, näiteks, õigus kohtule, õigus õiglasele õigusemõistmisele, õigus eraomandile, õigus eraelule, õigus vabale eneseteostusele, õigus kuuluda liitudesse ja ühingutesse, õigus võrdsele kohtlemisele, jt. (iga õigus eraldi 1-2%).

Tabel 23.a. Koolinoorte põhiõigused

	Arv	%
Õppimisele, haridusele	213	42
Eksisteerimisele, elule, elada täisväärtuslikku elu	138	27
Tervishoiule, arstiabile, erakorralisele arstiabile	55	11
Tööle	53	11
Kaitsele, turvalisusele	49	10
Isiku vabadusele	40	8
Sõnavabadusele	29	6
Õigus hääletada	25	5
Valikuvabadus	20	4
Õigus elamispiinnale	18	4
Puhkusele, vabale ajale	16	3
Eraelu ja pere puutumatusse	12	2
Kaitsta oma õigusi	12	2
Kodakondsuse saamine	10	2
Omada sõpru	1	
Saada vanematelt toetust	1	
Raske öelda	66	13

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Küsimus. Nimeta millised on Sinu põhivabadused

Koolinoorte õigusteadvuses on **põhivabadustest** esikohal sõnavabadus (48%), sealjuures kasvavalt (10. klass – 39%, 11. klass – 50%, 12. klass – 55%). (vt. Tabel 23.b.) Sellele järgnes usuvabadus (18%) ja liikumise vabadus (10%). Üksnes kolm koolinoort (1%) märkisid ka assotsieerumisvabaduse („erakonda kuulumise“ vabadus).

Tabel 23.b. Koolinoorte põhivabadused

	Arv	%
Sõnavabadus	243	48
Usuvabadus	89	18
Liikumise, reisimise	49	10
Mõttevabadus	39	8
Valikuvabadus	31	6
Trükivabadus	31	6
Isiksuse vabadus	23	5
Vabadus valida töö	15	3
Vabadus eraelule	12	2
Vabadus valida elukohta	10	2
Vabadus valida õppeasutus	10	2
Elada	8	2
Spordiala, hobi	8	2
Interneti vabadus	7	1
Valida, hääletada	6	1
Söömisele	4	1
Õigus puhkusele	4	1
Demonstratsiooni vabadus	3	1
Demokraatiale	3	1
Vabadus valida keelt	3	1
Erakonda kuulumine	3	1
Vabadus valida elutee	3	1
Inimväarsusele	3	1
Sõnavõtt avalikel üritustel	2	
Õigus avaldada arvamust õpilasomavalitsuse koosolekutel	2	
Kirjutamine	2	
Eraettevõttele	2	
Tasuta haridus	2	
Raske öelda	106	21

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Küsimus. Nimeta millised on Sinu põhikohustused

Koolinoorte õigusteadvuses on **põhikohustustest** esikohal kohustus austada ja järgida Eesti seadusi sh põhiseadust (37%) ja kohustus õppida (35%). (vt. Tabel 23.c.)

Samas madalal kohal on selline põhikohustus nagu kaitseväes teenimine (4% sh 10. klass – 2%, 11. klass – 5%, 12. klass – 4%; sh noormehed – 6% ja neid 2%). Õigusteadvuse kasv esineb kohustusel maksta makse (5% sh 10. klass – 2%, 11. klass – 5%, 12. klass – 8%).

Koolinoorte õigusteadvuses puudub seos õigusõpetuse ja **looduskeskkonna** vahel. Vastajad, mitte kordagi, ei seostanud oma põhikohustusi – ega ka põhiõiguseid ja -vabadusi – looduskeskkonnaga, kuigi põhiseaduses on elu- ja looduskeskkonna säästmise kohustus sätestatud eraldi artiklina (PS § 53). Ilmselt pole selles kohas ka ajakirjandus oma positiivset/negatiivset mõju avaldanud (näiteks, artiklid kliima soojenemise seos rahvusvahelise õigusega; Euroopa Liidus kehtivad saastekvoodid jm).

Tabel 23.c. Koolinoorte põhikohustused

	Arv	%
Õppida, koolis käimine	178	35
Austada ja järgida Eesti seadusi	170	34
Vanemate austamine, nende eest hoolitsemine	28	6
Maksta makse	27	5
Töötada	26	5
Omandada põhiharidus	25	5
Teenida sõjaväes	19	4
Põhiseaduse järgimine	13	3
Kaitsta oma keelt ja riiki	12	2
Käia valimas	11	2
Olla kasulik, lojaalne riigile	10	2
10 käsku, olla aus	7	1
Nõrgemate eest hoolitsemine, sotsiaalhoolekanne	6	1
Austada kaasmaalasi	5	1
Parandada käitumist	3	1
Saada täisõiguslikuks ühiskonnaliikmeks	2	
Järgida seadusi antud kohas	1	
Omavalitsuse poolt kehtestatud piirangud	1	
Kasvatada lapsi	1	
Vaba aeg	1	
Raske öelda	81	16

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

3.4.2. Teadmised oma põhiõiguste, -vabaduste ja -kohustuste piirangutest

Enne kui saada ülevaade koolinoorte teadmistest, millised on riigi poolt kehtestatud piirangud, uuriti nende enda hinnangut oma teadmistest piiratavate õiguste, vabaduste ja kohustuste allika osas.

Küsimus. Kuskohalt võib Sinu arvates leida inimeste/kodanike põhiõiguste, vabaduste ja kohustuste loetelu?

54%, üle pooled vastajatest teevad viite **Eesti põhiseadusele** kui põhiõiguste, -vabaduste ja -kohustuste allikale. Enam kui neljandik vastajatest teeb viite **asukohale** – 'internet google.ee' (28%).

Tabel 24. Põhiõiguste, -vabaduste ja -kohustuste loetelu asukoht

	Arv	%
Eesti konstitutsioon, põhiseadus	276	54
Internetist google.ee	140	28
Põhiseaduste kogumik	25	5
Riigi Teataja	15	3
Raamatukogud	14	3
Raamatutest	14	3
Eesti riigi kodulehekülg	7	1
Ühiskonnateaduse õpikutest	6	1
Valitsuse interneti kodulehekülg	4	1
Justiitsministeeriumi kodulehekülg, www.just.ee	2	
Riigiasutused	2	
Õpetajalt	2	
Sõbrad	2	
Pere	2	
Pärnu linna kodulehekülg	1	
eesti.ee	1	
Televisioonist	1	
ÜRO inimõiguste deklaratsioon		
Broshüürid	1	
Kodanikuportaal	1	
Piiblist	1	
Riigikohtu lehekülg internetis	1	
Raske öelda	60	12

* kuna iga respondent võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Uuringu käigus selgunud teadmiste näited.

Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised

Küsimus. Mis vanusest alates võib hääletada kohalike omavalitsuste volikogude valimistel?

95%, valdava enamuse vastajate õigusteadvuses on kinnistunud teadmine, et kohaliku omavalitsuse volikogu valimistest saab osa võtta alates 18. eluaastast.

Tabel 25. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistest osavõtuks vajalik vanus

Vanus	Arv	%
18	481	95
21	19	4
16	2	
20	2	
17	1	
15	1	
Raske öelda	1	
Kokku	507	100%

Tööle minek

Küsimus. Kui vanalt võib inimene minna tööle?

Ligi pooled koolinoored (46%) arvavad, et nad võivad 16. aastasel tööle minna. Kuid sama suur grupp koolinoori arvab, et nad võivad tööle minna kas nooremalt (30% arvab et 14-15. aasta vanuselt) või vanemalt (15% arvab et 18. aastasel).

Tabel 26. Tööle minekuks vajalik vanus

Vanus	Arv	%
16	232	46
14	88	17
18	76	15
15	64	13
13	10	2
12	10	2
17	8	2
10	3	1
20	3	1
19	1	
21	1	
Raske öelda	11	2
Kokku	507	100%

Sigarettide ostmine

89% koolinoortest väidab, et alaealine ei või ka täiskasvanu saatel osta sigarette. 8% vastajatest väidab, et võib osta.

Väljas viibimine

64% kõikidest vastajatest väidab, et 16-aastane ei või viibida ilma täiskasvanud saatjata väljas peale kella 23. Samas ligi kolmandik respondentidest (31%) väidab, et väljas võib ilmatäiskasvanud saatjata viibida ka peale kella 23.

CD-plaadi ostmine

60% kõikidest vastajatest väidab, et 12-aastane võib emalt toidu ostmiseks saadud rahast ülejäänud raha eest enesele uue CD-plaadi osta. Samas 12% vastajatest märkis vastuseks 'raske öelda'.

Abiellumine

68% kõikidest vastajatest märkis, et 16-aastane noor võib abielluda, kui tal on selleks vanemate nõusolek. Kuid 16% vastajatest arvas et ei või. Samas 7% vastajatest märkisid 'raske öelda.'

4. Kokkuvõte

4.1. Koolinoored usaldavad **kohut** kui institutsiooni, seostavad **kohtupidamist** Eestis sõnadega 'kallis' ja 'aeglane', aga 'õiglane' ja usaldusväärne' ning Eesti **kohtunikku** sõnadega 'haritud' ning 'õiglane' ja 'usaldusväärne.'

4.2. Koolinoorte hinnangute kohaselt suudaks nende õigusteadvust kõige enam muuta, eelkõige positiivsemas suunas, **kool**. Veel enam, koolinoorte esimene valik õigussüsteemi esineja korral on **kohtunik**.

4.3. Koolinoorte õigusteadvuse kujundamine koolis ei ole rajatud süsteemsele alusele. Õigusosalased teadmised omandatakse eelkõige ühiskonnaõpetuse osana. Võiks arvata, et isegi see ei ole peamine, kas koolinoorte õpetuse vormiks oleks eraldi õppeaine või olemasolevate ainete raames mõni osa, kuid õigusosalaste teadmiste sisu peaks andma koolinoortele enam terviklikuma pildi **post-gümnaasiumi ajaks**: nii üldisest - Eesti kui väärtustele orienteeritud ja võimude lahususe põhimõttel korraldatud õigusriik sh sõltumatu kohtusüsteem, kui üksikust - indiviid koos oma põhiõiguste, -vabaduste ja -kohustustega.

4.4. Koolinoorte arvamus kohaselt suudab nende õigusteadvust Eesti kohtu suhtes muuta negatiivsemaks ajakirjandus. Arvestades asjaolu, et kui peale gümnaasiumi lõpetamist osa koolinoori valib endale õigusega seotud eriala, siis ülejäänud lõpetajatele, s.o. **enamusele gümnaasium võib jääda viimaseks, õigusest süsteemse ja tervikliku pildi kujundamise ja/või muutmise kohaks**.